

OROITZAPEN GORDINAK

J.L. DAVANT

Krutwig jaunaren ezagutzak egin nituen 60-ko hamarkada haren hastape-netan, ez dakit noiz xuxen. Oroitzen naiz halere Itsasuko lehen Aberri-Egun sonatu hartan ikusi nuela, 1963-ko Apirilaren 15-ean, Pazko astelehenez. Eta han ihesliarraren begi xorrotzak susmatu zuen espainiar gudalosteko kargu-dun handi baten presentzia barrandalaria, jaunttoak berehala lekuak hustu behar izan baitzituen, harriduraz beste kalterik jasan gabe jalgitzeaz botzik! Denbora bertsuetan, Enbatak areto bat alokatu zuen Baionan, Cordeliers-en karrikako 14.ean, lehenbiziko solairuan. Areto handia zen, karrikaruntz berrinaz hetsia. Zola-zolan, beste aldeetik, bazuen ate bat, beste barne batera zeramana. Guk ez genuen horren zabaltzerik, parte hori ez baitzuen Enbatak alokatzen. Hor misterio handitan biltzen ziren Krutwig jauna eta Marc Legasse: azken honek zekarzkien bizar handi bat eta jauntzi kaki oso egokia, Fidel Castro-ren antza ematen ziotenak.

Gogoan har dezagun beroenenan zagola orduan Kubako iraultza eta goihenean haren eguzki gorria, "lider maximo" delakoa! Gu aldiz ez ginen iraultzaleak, ez eta erabateko separatista gogorrak: erreformazaleak ginen, eta federalistak. Beraz Kurtwig eta Legasse jaunei oso deskafeinatua zitzaien gure mugimendua: hots, estimu gutitan zaukaten. "En bata" deitzen zioten, bi hitzetan: "en robe de chambre" iparraldeko erdaraz, "txabusinaz" Elhuyarren euskara-gaztelaniazko hiztegiaren. Ber mailean, Iparraldea Euskal Herria-
rendako galdutzat ematen zutela iduri zitzaidan. Badut beldurra geroztik ez dela mugitu Krutwig jaunaren ikuspegia, ez Enbatan, ez Iparraldez. Alta bada, Galileok erran lezakeen bezala, mugitzen da lurraren zati hau ere, beste-
teari loturik. Bistan da, oilarrak ez du pentsatu behar bere kukurukuaz eguz-
kia jeikarazten duela. Halere uste dut belaunaldi batez asko aldatu dela ipa-
rraldea onerantz eta zerbait zor duela tai gabe haren alde lan egin dute burges
ttikiei,

Larrosa guti dago nire hitzetan, eta elorri frango. Baina pentsatzen denari zor zaio bere bidea. "Amicus Plato, magis amica veritas". Krutwig jaunaren baitan, politikaria baino nahiago dut idazlea: ez "Vasconia" bitzi (nahiz interesgarri) hura gaztelaniaz izkiriatu zuena, baina euskaraz literaturan diharduena, eta bereziki "Ekhaitza" elaberri misteriotsu eta jakintsua idatzi duena. Asko maitatu dut liburu hori, Bepizkundeari Krutwig jaunak dion atxikimendu sakona ederki adierazten duelako ixtorio miresgarri baten bitartez. Horri esker gainditzen dut Krutwig jaunak iparraldeari dion aiherkunde niretzat jasangaitza.

Hargatik aitortu behar dut oinarri bat baduela aiherkunde horrek eta duela belaunaldi bateko historian bilatu behar dugu hain zuzen ere. Tiraniatik ihes etorri zen iparraldera. Hemen giro hotxa ediren zuen, ihesliar askok bezala. Ideologiaz oso frantsesa zen hemengo jendea, eta zinez kontserbatzalea, ordenaren aldekoa. Kultura maila ere oso apala zen. Gainera Krutwig jauna kanporatu zuen Frantziako gobernuak eta ez genuen gura genukeen bezain ongi zaindu ahal izan *Enbata*ko abertzale gazteek. Geroztik ene jakinean iñoiz ez da Iparraldera itzuli ez eta orokorki Frantziako Errepublikaren edozein eremutara.

Enbata hilabetekariak, 1964-eko ekainean, 37. zenbakian, titulu handi hau dakar lehenbiziko orrialdean:

"La france expulse
du pays basque
un academicien basque".

(Frantziak Euskal Herritik kanporatzen du euskaltzain bat). Titulu horren azpian aipu dira 1962-eko larrazkenean gertaturiko kanporaketak, Roger Frey jauna barne arazoetako ministro zelarik, Pompidou lehen ministro eta de Gaulle Errepublikako presidente. Ber arduradunak ditugu 1964-an. Lau ziren 1962-eko kanporatuak, eta *Enbata*ren 19. zenbakian, urte hortako urrikoan, aurkitzen dugu horien berri. Hiru dira izendatuak: Jose-Manuel Aguirre, Francisco Iturrioz, Iker Gallastegui; laugarrena, Imaz, ahantzirik dago hor.

Jarraian *Enbata*ko haxe dio: "Aujourd'hui, sous la pression constante des autorités franquistes, une nouvelle série d'expulsions est amorcée. M. Federiko Krutwig, intellectuel de Bilbao, membre éminent d l'Académie de Langue Basque qui dut quitter l'Euzkadi du silence voici 12 ans, vient d'être frappé (5 Mai) d'une mesure d'expulsion du territoire français. Cet arrêté, signé du même Frey, n'est toujours pas motivé et n'est parait-il que le prélude à une opération plus vaste (...) "OLDEA".

(Egun, Francoren agintariek tai gabe bultzaturik, kanporaketa andana

berri bat hasia da. Federiko Krutwig jauna, Bilboko intelektual Euskaltzain bikaina, ixilpeko Euzkadi duela hamabi urte utzi behar izan zuena, Frantziatik kanpo joaitera manatu dute berriki (maiatzaren 5-ean. Manu hori, ber Frey jaunak izenpetua, ez omen da operazio zabalago baten hastapena baizik).

Ordu haietan ez zen demokraziarik aipu Espainiako erresuman: errege gabeko erresuma bitzi hartan, Franco jenerala zen diktadore. Baina jadanik euskal ihesliarrak ohiltzen zituen Frantziako Errepublikak: Krutwig jaunaren ondotik, asko izanen ziren haizatuak, ipar Euskal Herritik urrunduak, estatuko lurretatik kanporatuak. Laster, 1965-eko urtarrilan, Baionako epaitegian auziperatuak izan beharrak ziren Krutwig jaunaren bi lagun: Eneko Irigarai eta Iulen Madariaga. Belaunaldi bat pasa zaigu geroztik, baina tradizio horrek bederen bizirik darrai. Gainera Iparraldea mespretxatzen duena ezti bedi, halaber gutaz bekaitz dena lasai bedi: gaur euskal arazoa gatik, jendetzaren kopurua kontutan harturik, arauka hegoaldeko bezainbat Iparraldeko euskaldun badago preso, Espainiako eta Frantziako gartzelak orokorki hartuz. Horretan bederen berdintasun handia dugu Bidasoaren bi aldeetako haurride eta senideok. Arren ez kexa, gurpil bakarraren arraiak gara denak, eta ingura dadila!

* * *

O.i.: Oroitzen naiz bestalde, 1961.eko urrian, euskaratzaz Donibane-Lohizunen egin zen biltzar ttiki batean parte hartu nuela Krutwig eta Aingeru Irigaray euskaltzain jaunekin, Hazparnetik Eneko Irigarai-ekin joanik.